

УДК 331.108.4

НОВІТНІ ФОРМИ ЗАЙНЯТОСТІ: СТАТУСНА ТА ОСВІТНЯ СТРУКТУРА

Давидова І.О., к. е. н., доцент

Харківський державний університет харчування та торгівлі

У статті розглянуто процес розвитку новітніх форм зайнятості, взаємодію інноваційного процесу та ринку праці, стимулювання розвитку інноваційних форм зайнятості.

Ключові слова: зайнятість населення, інноваційна зайнятість, форми зайнятості, структура зайнятості.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наявність ефективної системи зайнятості в суспільстві виступає необхідною передумовою його існування та розвитку. Розвиток системи зайнятості, поява нових її форм значною мірою розкриває наявність ресурсів та можливостей розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій В формуванні концепції зайнятості особливу роль відіграли праці пострадянських досліджувачів, що надають аналіз інституціональних особливостей ринку праці: Д. Богині, В. Герасимчук, О. Гришньової, М. Долішного, Е. Ліанової [1], В. Онікієнко та Р. Капелюшнікова, Р. Нуреева, О. Олейника, В. Полтеровича, В. Тамбовцева, А. Шастітко та ін.

Нові риси зайнятості в постіндустріальному суспільстві розглядались в різноманітних концепціях постіндустріального суспільства, інформаційного суспільства; економіки, заснованої на знаннях, нової економіки (Д. Бел, Дж. Гелбрейт, П. Друкер, С. Дятлов, В. Іноземцев, М. Кастельс, І. Масуда, Ф. Махлуп, М. Порат, Т. Сакайя, Ф. Уебстер та ін.). В окремий блок наукових досліджень, до яких автор звертається в процесі аналізу, та які наголошують на принципово новій ролі людини в суспільному розвитку, можна виділити праці теоретиків суспільного розвитку: А. Сени, К. Гріфіна, Т. Маккінлі, Дж. Найта.

Мета та завдання статті. Мета дослідження – визначення економічного змісту нових форм зайнятості, їх впливу на закономірності суспільного розвитку в процесі переходу України до інформаційного суспільства, побудова інституціонально-економічних параметрів моделі ефективного функціонування системи зайнятості, релевантної трансформаційним умовам економічної системи та її специфікації для новітніх форм зайнятості.

Викладення основного матеріалу. З врахуванням суспільного виробництва із властивою йому системою пропорцій (доіндустріальне, індустріальне, постіндустріальне) можна виділити три типи зайнятості: екстенсивний, інтенсивний та інтегральний (інноваційний). Український ринок праці характеризується екстенсивним типом відтворення, який ще не змінився переважно інтенсивним, не кажучи про інтегральний тип відтворення, який ще називають постіндустріальним або інноваційним). Про це свідчать наступні тенденції зміни зайнятості:

- збереження високого рівня зайнятості в сфері матеріального виробництва;
- майже стабільне використання праці пенсіонерів та підлітків;
- суттєве скорочення робітників в державному секторі;
- підвищення питомої ваги робочих серед усіх категорій робітників;
- стабільно висока урбанізація зайнятості;
- низька заробітна плата;
- створення приватними фірмами постійного ядра (з добре відомих або рекомендованих довіреними особами робітників) та периферійної частки (робітники, що залучаються на тимчасовій основі).

Динаміка зайнятості демонструє, що ринок праці оптимізував відповідно рівню економічного розвитку структуру зайнятості [2], зберігаючи для найманих працівників привабливість державного сектору та обмежуючи – приватного. Структура зайнятості формується адекватно розумінню суб'єктами ринку праці ефективності приватного сектору та стабільності державного.

В існуючих умовах українського ринку праці найбільш динамічними категоріями зайнятих виступають працюючі за свій рахунок (роботодавці, само зайняті, члени виробничих кооперативів й т. ін.) та зайняті на малих підприємствах. Аналіз динаміки даних про зайнятість цих категорій дозволяє зробити висновки про зв'язок форми економічної активності та якостей робітника, перш за все – його освіти.

Статистика демонструє, що кількість малих підприємств в українській економіці за останні 15 років зросла, а на постійній основі в секторі малого підприємництва в 2008 р. працювало 2156,8 тис. осіб, що складає 10,3% від загального рівня зайнятості [7].

При цьому слід мати на увазі, що робити однозначні висновки щодо розвитку малого бізнесу проблематично, так як критерії виділення малих підприємств неодноразово змінювались. Крім постійних робітників малі підприємства активно залучають персонал на умовах співробітництва або за договорами громадянсько-правового характеру.

Таким чином, малі підприємства – по суті, новий приватний сектор, утримували не менш 10% зайнятих в економіці, причому для третини з них малий бізнес виступає як доповнення зайнятості за основним місцем роботи, яка не завжди задовольняла робітників на крупних та середніх підприємствах, в державному секторі економіки. Логічно припустити, що дану категорію робітників складають переважно професійно підготовані та економічно активні люди, якість робочої сили яких дозволяє реагувати на кон'юнктуру ринку праці. Як ще одну категорію зайнятих відносять працюючих в неформальному секторі економіки, яка складала в 2008 р. 4378 тис. осіб, або 21,7% від загальної кількості зайнятих [7].

Найважливішою характеристикою економічної активності виступає питома вага осіб, що працюють не за наймом. В перехідних економіках розширення сфери застосування не найманої праці виконує важливу абсорбуючу роль: самозайнятість попереджає сплеск можливого безробіття та утримує його на соціально прийнятному рівні. Питома вага осіб, що працюють не за наймом, невисока. Для порівняння відзначимо, що в перехідних економіках європейських країн, де приватний сектор зберігався в значних розмірах й до початку ринкових реформ, питома вага працюючих не за наймом складає до 40%.

Абсолютна більшість з них забезпечує зайнятість тільки самім собі, питома вага роботодавців серед цієї категорії низька. Масштаби не найманої праці зумовлюються насамперед потребами розвитку сумісної праці, досягнутим рівнем розвитку економіки та продуктивності праці. Приватна праця виступає високопродуктивною лише як частка сукупної суспільної праці. Структура української економіки, досягнутий рівень економічного розвитку разом з інституціональними перетвореннями останніх років, обмеженістю заходів підтримки малого бізнесу об'єктивно визначають масштаби та темпи зростання самостійно зайнятих робітників, підвищуючи привабливість кваліфікованої найманої праці. З точки зору освіти структура зайнятих та працюючих за наймом практично співпадають. Але звертає на себе увагу більш низький рівень професійної освіти тих, хто працює не за наймом, порівняно із зайнятими в цілому та особливо із працюючими за наймом. Пояснення цьому можна знайти в структурі та в змісті трудової діяльності тих, хто працює не за наймом. Найчисленнішою категорією серед них виступають самозайняті, сфера праці яких – дрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів та побутової техніки, транспортні та побутові послуги [6]. Ці сфери зайнятості не потребують високого рівня професійної освіти, дозволяючи використання лише особистого трудового досвіду. Ця форма трудової активності, забезпечуючи зайнятість та доходи населення, навряд чи може вважатись технологічно прогресивною. Зберігаючи високий рівень індивідуалізації у відносинах із споживачами, що недоступній індустріальній зайнятості, вона лише підтримує досягнуті якість та ефективність праці.

Щодо структури роботодавців, то за рівнем освіти серед них більша питома вага тих, хто має вищу або незакінчену вищу професійну освіту, набагато менша серед них питома вага осіб із середньою загальною освітою або із основною загальною освітою. Такий стан пояснюється не тільки соціально-економічним характером та організаційно-економічним змістом праці роботодавців, але й відкриває широкі перспективи для тих, хто одержує професійну освіту, насамперед – вищу. Ці обставини потребують зміни не тільки кількісних параметрів підготовки кадрів, а насамперед якості та змісту підготовки.

Висновки. Український ринок праці характеризується екстенсивним типом відтворення, який ще не змінився переважно інтенсивним, не кажучи про інтегральний тип відтворення, який ще називають постіндустріальним або інноваційним). Структура зайнятості формується адекватно розумінню суб'єктами ринку праці ефективності приватного сектору та стабільності державного. Аналіз розвитку нових форм зайнятості свідчить про можливість розширення використання потенціалу високоосвічених робітників в цій сфері.

Література:

1. Лібанова Е.М. Ринок праці: навч. посіб./ Е.М. Лібанова. – К.: Центр навч. літератури, 2003. – 224 с.
2. Василенко Н.Ф. Особливості становлення соціально-орієнтованого ринку праці / Н.Ф. Василенко//Актуальні проблеми економіки. – 2004. – №11. – С. 164-173.
3. Грязнова Л. Занятость: уровень, структура и формы регулирования/ Л. Грязнова, Г. Марусис. – Минск, 1994. – 98 с.
4. Каленюк І.С. Освіта в економічному вимірі: потенціал та механізм розвитку/ І.С. Каленюк// К.: ТОВ «Кадри», 2001. – 326 с.
5. Огневюк В.О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку/ В.О. Огневюк. – К.: Знання України, 2003. – 448 с.
6. Мазур О.В. Оцінка сучасного стану малого підприємництва в Україні/ О.В. Мазур// Актуальні проблеми економіки. – 2003. – №12. – С. 86-90
7. Статистична інформація [Електронний ресурс]/ Держ. ком. статистики України; Ред. О.Г. Осауленко. – Офіц. веб-сайт. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/).

Аннотация

НОВЫЕ ФОРМЫ ЗАНЯТОСТИ: СТАТУСНАЯ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СТРУКТУРА

Давыдова И.О., к. э. н., доцент

Харьковский государственный университет питания и торговли

В статье рассмотрен процесс развития новых форм занятости, взаимодействие инновационного процесса и рынка труда, стимулирование развития инновационных форм занятости.

Ключевые слова: занятость населения, структура занятости, формы занятости, рынок труда.

Summary

NEW FORMS OF EMPLOYMENT: STATUS AND EDUCATIONAL STRUCTURE

Davydova I.O., Ph.D., associated professor

Kharkiv State University of Food and Trade

The sources of development of new forms of employment, interaction between innovative process and labor market, stimulation of innovative forms of employment development are analyzed.

Key words: employment, structure of employment, forms of employment, labor market.

Надійшла до редакції 22.03.2010 р.

Давидова І.О., 2010 р.